

Н. І. Білак, кандидат юридичних наук, адвокат,
Співзасновник Благодійного фонду «Благодійний рух України»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено визначенню особливостей проходження служби в органах Державної кримінально-виконавчої служби України. Встановлено, що можливим є виокремлення спільних рис, що притаманні службі в Державній кримінально-виконавчій службі незалежно від займаної посади та спеціальні – стосуються служби з врахуванням зайнятої посади.

Виокремлено такі спільні ознаки проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі: 1) зобов'язання дотримуватись антикорупційного законодавства в частині фінансового контролю та запобігання конфлікту інтересів; 2) вступ на службу на конкурсній, добровільній, контрактній основі для осіб, які мають відповідні особисті, ділові, моральні якості, належний освітній та професійний рівень, що дозволяють належно виконувати службові обов'язки; 3) встановлення спеціальним законодавством кваліфікаційних вимог професійної придатності, що включають етику взаємин з особами, що знаходяться в місцях позбавлення волі; 4) застосування заходів державного захисту, передбачених для осіб, що проходять службу в правоохоронних органах.

Визначено, що проходження державної служби в Державній кримінально-виконавчій системі характеризується специфікою об'єктно-процедурного аспекту державної служби (прийняття на державну службу, просування по службі державних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою), що опосередковано: а) місцем проходження державної служби; б) наявністю спеціального статусу державного службовця у персоналі пенітенціарних установ.

Зроблено висновок про те, що проходження служби особами рядового та начальницького складу в органах Державної кримінально-виконавчої служби характеризується сукупністю специфічних ознак, що підтверджується прийняттям відповідних наказів Міністерством юстиції України стосовно їх атестації, підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, присвоєння спеціальних звань і тому подібне. Проаналізовано положення профільного законодавства, що визначають специфіку проходження служби в пенітенціарних установах особами рядового та начальницького складу.

Ключові слова: служба, проходження служби, державна служба, служба в правоохоронному органі, дисципліна.

N. I. Bilak. Features of service in the bodies of the state criminal executive service of Ukraine

The study is devoted to determining the features of service in the bodies of the State Penitentiary Service of Ukraine. It has been established that it is possible to identify common features inherent in service in the State Penitentiary Service regardless of the position held and special features related to service taking into account the position held.

The following common features of service in the State Penitentiary Service have been identified: 1) the obligation to comply with anti-corruption legislation in terms of financial control and prevention of conflicts of interest; 2) entry into service on a competitive, voluntary, contractual basis for persons who have appropriate personal, business, moral qualities, appropriate educational and professional level, allowing them to properly perform their duties; 3) establishment by special legislation of qualification requirements for professional suitability, which include the ethics of relations with persons in places of deprivation of liberty; 4) application of state protection measures provided for persons serving in law enforcement agencies.

It was determined that the performance of civil service in the State Penitentiary Service is characterized by the specifics of the object-procedural aspect of the civil service (recruitment to the civil service, promotion of civil servants, resolution of other issues related to the service), which is mediated by: a) the place of performance of civil service; b) the presence of a special status of a civil servant among the staff of penitentiary institutions.

It was concluded that the performance of service by ordinary and managerial personnel in the bodies of the State Penitentiary Service is characterized by a set of specific features, which is confirmed by the adoption of relevant orders by the Ministry of Justice of Ukraine regarding their certification, training, bringing to disciplinary responsibility, assignment of special ranks, and the like. The provisions of the relevant legislation that determine the specifics of performance of service in penitentiary institutions by ordinary and managerial personnel are analyzed.

Key words: service, service, civil service, service in a law enforcement agency, discipline.

Постановка проблеми. Станом на теперішній час, система органів, діяльність яких спрямована на виконання кримінальних покарань та попереднє ув'язнення не в повній мірі відповідає принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини. Це має прояв, крім іншого, у відсутності визначення правового статусу службовця пенітенціарної служби та виокремлення особливостей проходження служби в пенітенціарних установах. Актуальність вирішення означених проблем пов'язана з обранням Україною курсу на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС). На потребу формування оновленого концепту визначення служби

в пенітенціарних органах вказує й відсутність єдиного розуміння системи органів кримінально-виконавчої служби та підприємств, установ виконання покарань як пенітенціарних установ. За таких умов, важливого значення набуває теоретичне осмислення особливостей проходження служби в органах Державної кримінально-виконавчої служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики проходження служби в державних установах в цілому займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: В.Б. Авер'янов, Л.Р. Біла-Тіунова, Ю.С. Даниленко-Негара, А.В. Кирилюк, В.В. Коваленко, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.П. Хамходера, С.Я. Фаренюк та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, яких присвячено питанням проходження публічної служби, специфікація проходження служби в органах Державної кримінально-виконавчої служби є малодослідженою у науці, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Виклад основного змісту. Проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі є багатограним правом явищем. Неможливість охоплення змістовних та процедурних особливостей проходження служби в означених органах в одному нормативно-правовому, не означає відсутність потреби в їх доктринальному визначенні. Первинно, зазначимо, що поєднання аспектів проходження служби в пенітенціарних органах включає службу в якості: 1) особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби; 2) спеціаліста, що не має спеціальних звань та є державним службовцем; 3) працівника, що працює за трудовим договором. Незалежно від вторинної детермінації, усі службовці пенітенціарної установи проходять спеціальний вид служби, якому притаманно особливих характеристик [1]. Таким чином, є спільні риси, що притаманні службі в Державній кримінально-виконавчій службі незалежно від займаної посади та спеціальні – стосуються служби з врахуванням зайнятої посади.

Так, незалежно від займаної посади, особи, які претендують на службу в Державній кримінально-виконавчій службі України, до призначення на відповідну посаду подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також мають повідомити про працюючих у цьому ж органі чи підрозділі близьких їм осіб [1].

До спільних характеристик проходження служби в пенітенціарних установах, слід віднести можливість прийняття на службу на конкурсній, добровільній, контрактній основі тих громадян України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Конкурс на службу в пенітенціарних установах проводиться в Міністерстві юстиції України, міжрегіональних територіальних органах Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах з метою добору осіб, здатних професійно виконувати поставлені завдання. При цьому, суб'єкт призначення може прийняти рішення про оприлюднення та публічне обговорення інформації щодо кандидатів, здійснення відеофіксації всіх етапів конкурсу та оприлюднення результатів такої фіксації. Особливістю конкурсу в пенітенціарних органах є те, що він складається з кількох етапів та обов'язково включає співбесіду [2].

Спільним при проходженні служби можна вважати й те, що під час проходження служби в пенітенціарних органах, до персоналу застосовуються кваліфікаційні вимоги професійної придатності, які визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Окрема увага в цьому аспекті приділяється взаєминам з засудженими, так персонал кримінально-виконавчої служби зобов'язаний додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту [1]. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Відповідно до Розділу IV. «Взаємовідносини персоналу установ виконання покарань із засудженими та іншими особами» наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» встановлено, що взаємовідносини персоналу установ виконання покарань із засудженими ґрунтуються на суворому дотриманні законності; у своїй роботі персонал має дотримуватися високих професійних та особистих стандартів; персонал своєю поведінкою і виконанням своїх обов'язків має позитивно впливати на засуджених та викликатися у них повагу [3].

До спільних ознак проходження служби в пенітенціарних установах слід віднести те, що на персонал цих органів поширюються норми законодавства, що регулює діяльність правоохоронних органів. Так, до персоналу Державної кримінально-виконавчої служби застосовуватимуться особливі заходи державного захисту у межах Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [4]. До таких заходів державного захисту, віднесено: особисту охорону, охорона житла і майна; видачу зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних, переселення в інше місце проживання.

Отже, спільними ознаками проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі будуть: 1) зобов'язання дотримуватися антикорупційного законодавства в частині фінансового контролю та запобігання конфлікту інтересів; 2) вступ на службу на конкурсній, добровільній, контрактній основі для осіб,

які мають відповідні особисті, ділові, моральні якості, належний освітній та професійний рівень, що дозволяють належно виконувати службові обов'язки; 3) встановлення спеціальним законодавством кваліфікаційних вимог професійної придатності, що включають етику взаємин з особами, що знаходяться в місцях позбавлення волі; 4) застосування заходів державного захисту, передбачених для осіб, що проходять службу в правоохоронних органах.

Щодо специфіки проходження служби в пенітенціарних органах залежно від займаної посади, для спеціалістів, що не мають спеціальних звань та є державним службовцем вона полягатиме в наступному. Первинно, окреслення умов проходження державної служби в пенітенціарних органах міститься в нормах службового та спеціального законодавства. Відповідно, йдеться про положення Закону України «Про державну службу» [5] та Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [1]. Звернемо увагу на суть та зміст проходження державної служби в цілому, що стане основою подальшого виявлення їх специфіки в установах виконання покарань.

Щодо доктринального тлумачення поняття «проходження державної служби», то узагальнивши висновки провідних вчених, які займалися означеною проблематикою [6, с. 105], зазначимо, що проходження державної служби є процесом, що складається з певних обов'язкових та факультативних процедур, що супроводжують здійснення державної служби особою (іменувати елементи проходження державної служби за допомогою поняття «стадії» не доцільно, тому що подекуди відсутні послідовність у їх здійсненні та зв'язок між ними). Станом на теперішній час, трактування вказаного терміну не закріплено на нормативному рівні. Одночасно, ст. 38 Закону України «Про державну службу», назва якої «Проходження державної служби», регулює: прийняття на державну службу, просування по службі державних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою, здійснюються з урахуванням категорій посад державної служби та рангів державних службовців як виду спеціальних звань, що їм присвоюються [5]. Можна припустити, що законодавцем виокремлено окремі елементи проходження державної служби. Звернемо увагу й на те, що прийняття на державну службу не є синонімом вступу на державну службу, а відображає факт, що особа вже наділена статусом державного службовця.

Таким чином, проходження державної служби в Державній кримінально-виконавчій системі характеризується специфікою об'єктно-процедурного аспекту державної служби (прийняття на державну службу, просування по службі державних службовців, вирішення інших питань, пов'язаних із службою) внаслідок наявної інституційної специфікації в пенітенціарних установах.

Особа, після її зарахування до персоналу пенітенціарної установи одночасно набуває спеціального статусу державного службовця. Не усі працівники пенітенціарних установ є державними службовцями. Тому, специфіка проходження державної служби в Державній кримінально-виконавчій службі опосередкована: а) місцем проходження державної служби; б) наявністю спеціального статусу державного службовця у персоналу пенітенціарних установ.

Щодо персоналу пенітенціарних установ, які є особами рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби, то для них встановлено ряд додаткових вимог під час проходження служби. Наприклад, під час проведення перевірок факту вчинення дисциплінарних правопорушень у Державній кримінально-виконавчій службі України, ця категорія службовців має дотримуватись службової дисципліни, що охоплює вимоги Присяги осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України [7].

Особливістю проходження служби в пенітенціарних установах особами рядового і начальницького складу є спеціальні правила атестації цього персоналу з метою оцінки їхніх ділових, професійних, особистих якостей, кваліфікаційного рівня на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності займаним посадам, зміцнення дисципліни та дотримання законності, а також перспектив подальшого проходження служби. Атестація включає проведення письмового іспиту, спрямованого на перевірку та оцінку знань осіб рядового і начальницького складу, які підлягають атестуванню положень Конституції України, антикорупційного законодавства та знання спеціального законодавства, що регулює діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. Відповідно, до кожного білета для проведення письмового іспиту осіб рядового і молодшого начальницького складу включають два питання: одне – на перевірку знання антикорупційного законодавства, друге – на перевірку знання спеціального законодавства, що регулює діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. Після складання письмового іспиту, проводиться перевірка відповідей та їх оцінювання всіма членами атестаційної комісії. Така співбесіда проводиться за критеріями: а) професійні знання; б) ділові та особисті якості [8].

До специфічних ознак проходження служби в пенітенціарних установах особами рядового та начальницького складу можна вважати й те, що їм присвоюються спеціальні звання – первинні (присвоюються особам, уперше прийнятим або переведеним на службу до ДКВС України з міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів з наявним військовим або іншим спеціальним званням, у порядку переатестування) та чергові (присвоюються, за умови відповідності спеціального звання, до присвоєння якого подається особа, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою, а також за досягнення високих результатів в оперативно-службовій діяльності, сміливі та самовіддані дії

при виконанні службових обов'язків достроково та на один ступінь вище звання, передбаченого займаною штатною посадою) [9].

Наступною особливістю проходження служби для вказаної категорії персоналу є наявність спеціальних вимог до підготовки, що є системою заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок осіб рядового і начальницького складу з урахуванням оперативної обстановки, специфіки і профілю їх службової діяльності. При цьому, заняття із службової підготовки проводиться, як правило, за місцем служби осіб рядового і начальницького складу в навчальних групах з урахуванням специфіки службової діяльності або структурному підрозділі. Заняття із службової підготовки плануються і проводяться протягом навчального року у денний час, вільний від чергування, але час для проведення занять з фізичної, вогневої та стрийової підготовки не враховується в тривалість навчального часу. Структурно службова підготовка складається із: 1) загальної підготовки – навчальна дисципліна, яка передбачає вивчення вимог нормативно-правових актів та організаційних документів щодо діяльності органів і установ ДКВС та їх практичного застосування; 2) фахової підготовки – навчальна дисципліна, спрямована на набуття необхідних знань, умінь та навичок для успішного виконання обов'язків з урахуванням специфіки проходження служби на конкретній посаді, у тому числі щодо порядку дій під час надзвичайних подій та під час проведення спеціальних операцій [10].

Отже, проходження служби особами рядового та начальницького складу в органах Державної кримінально-виконавчої служби характеризується сукупністю специфічних ознак, що підтверджується прийняттям відповідних наказів Міністерством юстиції України стосовно їх атестації, підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, присвоєння спеціальних звань і тому подібне.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що можливим є виокремлення спільних рис, що притаманні службі в Державній кримінально-виконавчій службі незалежно від займаної посади та спеціальні – стосуються служби з врахуванням зайнятої посади.

Виокремлено такі спільні ознаки проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі: 1) зобов'язання дотримуватись антикорупційного законодавства в частині фінансового контролю та запобігання конфлікту інтересів; 2) вступ на службу на конкурсній, добровільній, контрактній основі для осіб, які мають відповідні особисті, ділові, моральні якості, належний освітній та професійний рівень, що дозволяють належно виконувати службові обов'язки; 3) встановлення спеціальним законодавством кваліфікаційних вимог професійної придатності, що включають етику взаємин з особами, що знаходяться в місцях позбавлення волі; 4) застосування заходів державного захисту, передбачених для осіб, що проходять службу в правоохоронних органах.

Список використаних джерел:

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України на зайняття вакантних посад: наказ Міністерства юстиції України від 27.02.2020 р. № 701/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0222-20#Text>
3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
5. Про державну службу: Закон України від 15.12.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 60.
6. Дрозд О. Проходження державної служби в Україні як складова предмета адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 102-106.
7. Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Державній кримінально-виконавчій службі України: наказ Міністерства юстиції України від 12.03.2015 р. 356/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-15#Text>
8. Про затвердження Порядку проведення атестування осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 24.01.2017 р. 172/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0107-17#n14>
9. Про затвердження Порядку присвоєння спеціальних звань особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України та позбавлення спеціальних звань: наказ Міністерства юстиції України від 22.11.2016 р. 3301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1511-16#n14>
10. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: : наказ Міністерства юстиції України від 17.03.2023 р. 1000/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0466-23#Text>